

PRILOG POZNAVANJU DJELATNOSTI DRUŠTAVA U KOPRIVNICI UOČI I TIJEKOM PRVOG SVJETSKOG RATA

HISTORICAL CONTRIBUTIONS: SOCIETIES AND ASSOCIATIONS IN KOPRIVNICA BEFORE AND DURING THE WORLD WAR ONE

Božica ANIĆ

Muzej grada Koprivnice, Koprivnica
biblioteka@muzej-koprivnica.hr

Primljeno / Recieved: 15. 4. 2012.

Prihvaćeno / Accepted: 20. 5. 2012

Rad ima dvije pozitivne recenzije

Pregledni rad / Review

Vesna PERŠIĆ KOVAČ

Koprivničko-križevačka županija, Koprivnica
vesna.persic.kovac@kckzz.hr

UDK / UDC 334.72 (497.5 - Koprivnica)

SAŽETAK

Nakon procvata aktivnosti i bogatog društvenog života početkom dvadesetog stoljeća, razdoblje Prvog svjetskog rata donosi zabranu rada svim društvima, osim onima karitativnog i humanitarnog opredjeljenja. Na području Koprivnice i šire okolice tijekom Prvog svjetskog rata djeluje nekoliko društava usmjerenih na pomoć stradalnicima rata, bilo da se radi o ranjenicima i njihovim obiteljima, udovicama i obiteljima poginulih ili osobama na neki drugi način pogođenim ratom. Od navedenih društava značajniji je rad Podružnice Crvenog križa u Koprivnici te Gospojinskog dobrotvornog društva. Ostala društva djeluju ili samo početkom rata ili kroz suradnju s navedenim društvima.

Ključne riječi: Koprivnica, društva, Prvi svjetski rat, Društvo Crvenog križa, Gospojinsko dobrotvorno društvo, humanitarni rad

Key words: Koprivnica, societies, World War One, Red Cross, Gentlemen's charity, humanitarian work.

UVOD

Grad Koprivnica zajedno sa širom okolicom u razdoblju koje je prethodilo početku Prvog svjetskog rata postigao je zavidan gospodarski i društveni razvoj zahvaljujući obrtnicima i trgovcima te drugim poduzetnicima različitih nacionalnosti i vjera. Značajnu ulogu u tome je odigrao i povoljan položaj samog grada smještenog na glavnoj pruzi između Zagreba i Budimpešte. Osobito se to odnosi na razdoblje koje je započelo 1906. godine, a tijekom kojega je gradskim načelnikom bio Josip Vargović. On je bio značajan po tome što je omogućio dalji razvoj i napredak grada na komunalnom, gospodarskom, ali i obrazovnom području. Sav taj napredak doveo je do promjena i u kulturnom životu grada kao i procvata rada društava. Priređivane su brojne kazališne i koncertne izvedbe, zabave, proslave i predavanja. Ovako raznolike društvene aktivnosti bile su nažalost tijekom kratkog razdoblja pristupačne pripadnicima različitih društvenih slojeva, jer već godine 1911. godine dolazi do stagnacije (Vargović biva suspendiran pa 1912. ponovno imenovan načelnikom), koja se nastavlja u godinama uoči rata.¹

¹ Mira Kolar-Dimitrijević, »Jedno viđenje povijesti grada Koprivnice od 1901. do 1918. godine«, *Podravina*, god. 8, br. 16, Koprivnica 2009, 5-28.

DRUŠTVENI ŽIVOT U KOPRIVNICI UOČI PRVOG SVJETSKOG RATA

Gospodarski razvoj koji početkom 20. stoljeća zahvaća grad pridonosi brojnim promjenama koje Koprivnicu svrstavaju među naprednija gradska središta Hrvatske. Nositelji gradskog načina života su njeni građani, a jedno od obilježja gradskog načina života je i potreba udruživanja građana u udruženja, društva, pri čemu su, između ostalog, motivirani i određenim vrednotama koje nastoje afirmirati u sredini u kojoj djeluju. Temeljem određenih vrednota (kulturnih, prosvjetnih, humanitarnih i slično) izdvajaju se kulturno-prosvjetna, dobrotvorna, gospodarska, nacionalno-politička, sportska, strukovna, vatrogasna, vjerska, ženska, posmrtna, ekološka, zavičajna i ostala društva.²

Živa aktivnost društava je upravo osnovno obilježje navedenog razdoblja. No, ona nije nastala ni iz čega, već su na nju s jedne strane utjecale promjene s početka 20. st.,³ a s druge tradicija, kojoj su brojna društva nastala u 19. st., posebice u njegovoj drugoj polovici, utrla put.

Teško je zapravo odgovoriti na pitanje koliko je društava djelovalo u Koprivnici početkom 20. st. Brojni su razlozi tome, a neke od njih valja i spomenuti. Nepostojanje, malobrojnost ili fragmentarna očuvanost izvorne arhivske građe, ponekad i njena nedostupnost, nepostojanje lokalnih novina,⁴ nedovoljna istraženost koprivničkih društava i trenutačna neutvrđenost postojanja eventualnih popisa ondašnjih društava pri gradskom zastupstvu.⁵ No navedeni nedostaci ne umanjuju vrijednost obrađenog, jer pak kompletnost sačuvane dokumentacije malobrojnih društava pridonijela je njihovoj obradi i objavljivanju njihove djelatnosti u monografijama ili člancima časopisa. Spomenuti radovi i ostali sekundarni izvori, kao i primarni (arhivski), te tematski vodič Hrvatskog državnog arhiva Zagreba kroz pravila društava,⁶ koja su u njemu sačuvana, poslužili su za rekonstrukciju društvenog života Koprivnice s početka 20. st.

Dio društava koja djeluju do Prvog svjetskog rata nastala su u 19. st. i njihov rad nastavlja se i u 20. st., dio njih nastaje početkom 20. st., a ima i onih koja su započela svoju djelatnost u 19. st. no u istom su je i ugasila..

Društva osnovana u 19. stoljeću

Najstarijim koprivničkim društvima pripadaju čitaonice koje se pojavljuju sredinom 19. st. Narodni (1846/47) i Trgovačko obrtnički kasino (1869), Narodna čitaonica (1867), udruživanjem Narodne i Trgovačko obrtničke čitaonice (1888) nastaje Čitaonica, Hrvatska čitaonica (1896) Nijedna od navedenih nije nastavila rad u 20. st.

² Pravila društava : 1845. – 1945. Tematski vodič (uredila Slavica Pleše), Zagreb 2000, 299-300.

³ Promjene koje početkom stoljeća zahvaćaju Koprivnicu dio su značajnih europskih društvenih trendova kao što su modernizacija, širenje liberalnih ideja i demokratizacije, kao i onih svojstvenih Hrvatskoj kao što je to na političkom planu *tih* *mađarizacija* ili pak onih koprivničkih koje započinju 1906. izborom Josipa Vargovića za gradonačelnika Koprivnice. Vidi u: Mira Kolar-Dimitrijević, Jedno viđenje ..., 5-28.

⁴ Koprivnica svoje prve novine dobiva 1896. To je bio Koprivnički glasnik koji izlazi svega godinu dana, do 1897. Tek 13 godina kasnije početi će izlaziti druge koprivničke novine Podravaka hrvatska straže, 1910. i izlaziti će s jednim kraćim prekidom sve do 1915. U međuvremenu se pojavljuju još dva naslova no oni nisu bili dugog vijeka. Prvi je Koprivnički glasnik koji ujedno uzima i naslov prvih koprivničkih novina i počinje izlaziti 1912. Izašlo je svega nekoliko brojeva. Tijekom 1914. počinje izlaziti Naprijed i iste godine prestaje njegovo izlaženje.

⁵ Sresko načelništvo je u nekoliko navrata (1938., 1941.), od društava prikupljalo podatke od godine osnutka, djelokrugu rada, pa sve do vrijednosti imovine, a na zahtjev državnih vlasti. Popunjene obrazce društva su dostavljala u nekoliko primjeraka, a načelništvo ih je dalje prosljeđivalo ovisno o tražitelju podataka. Tragom spomenutog pokušalo se utvrditi da li su eventualno vođeni slični popisi društava prije Prvog svjetskog rata, no trenutačnih saznanja o tome nema.

⁶ Tematski vodič može djelomice upotpuniti sliku koprivničkih društava jer navodi samo ona čija pravila su sačuvana i nalaze se u Arhivu. Važno je napomenuti da su ponekad sačuvana pravila i jedini sačuvani arhivski dokument o postojanju i djelatnosti društva i da treba imati na umu da su društva tijekom svog postojanja bila prisiljena iz razno raznih razloga mijenjati pravila i nekoliko puta. Ukoliko su u Arhivu sačuvana samo pravila koja je primjerice neko društvo mijenjalo treći puta, a nisu sačuvana ona prva kada je društvo i osnovano, može navesti na krive zaključke.

Zatim su tu glazbena društva Gradska glazba (1874/75) koja djeluje do Prvog svjetskog rata i Hrvatsko pjevačko društvo »Podravac« osnovano 1874. i aktivno do Drugog svjetskog rata (početak 1943). Godine 1874. osnovano je Dobrovoljno vatrogasno društvo u Koprivnici, čija djelatnost, u izmijenjenim uvjetima, je prisutna i danas.

Od dobrotvornih društava osnivaju se Gospojinsko dobrotvorno društvo (1879. djeluje do početka 1943.) i Društvo za podupiranje školske siromašne mladeži »Dobrotvor (1884. - ?). Zatim je tu Trgovački zbor (1880. - ?), i Hrvatsko učiteljsko društvo (1892. - ?). Podravska biciklistički klub osnovan 1898., s radom nastavlja i u 20. st. Gimnastičko društvo »Podravski sokol« osnovano je 1893., koje 1906. mijenja naziv u Hrvatski sokol i pod istim djeluje do 1929. kad ponovno dolazi do promjene naziva.⁷

Društva osnovana početkom 20. stoljeću

Godine 1907. osnovano je društvo Chevra Kadischa koje je brinulo o njegovanju siromašnih bolesnih i podupiranju siromašnih članova te Izraelitičko gospojinsko društvo sa sličnom svrhom (Tematski vodič), ali podupiranja ženskih članova zajednice.⁸ Iste 1907. osnovan je Hrvatski športski klub »Koprivnica«. Društvo za potporu siromašnih učenika i učenica Male realne gimnazije osnovano je 1908., a 1909. osnivaju se dva kulturno prosvjetna, točnije glazbena društva, Cecilijino društvo župe Sv. Nikole i Hrvatsko obrtničko-radničko obrazovno i pjevačko društvo »Domoljub«. S radom 1912. započinje i Hrvatska čitaonica, no ona je bila kratkog vijeka, te Nogometni klub »Slaven.« Tijekom 1913. osnivaju se Veterinarsko društvo, Cionističko društvo i Hrvatska narodna straža.

Vrijedno je spomenuti još dva društva o čijoj djelatnosti trenutačno ima malo saznanja pa se navode s oprezom. Na njihovu aktivnost upućuju šturi tragovi u Podravskoj hrvatskoj straži. To su Vojno veteransko društvo⁹ i Udruga za posmrtnu pripomoć »Hrvatska sloga«¹⁰ Prema prikupljenim podacima uoči Prvog svjetskog rata u Koprivnici je djelovalo dvadesetak društava.

Službeni podaci o broju društava koje navodi Izvješće Upravnog odbora Županije bjelovarsko – križevačke¹¹ ne podudaraju se u potpunosti s navedenim društvima, a i neke od navedenih godina su upitne.¹² Društva koja su navedena u Izvješću su: Pjevačko društvo »Podravac« (1899), Pjev. radn. društvo »Domoljub« (1909), Podružnica trg. obrt. društva »Merkur« (1899), Dobrovoljno vatrogasno društvo (1874), Klizalačko društvo (1893), Podružnica hrv. gospod. društva (1873), Gospojinsko društvo (1893), Pučka štedionica d.d. (1895), Gradska štedionica d.d. (1893), Koprivnička banka d.d. (1905), Hrvatski sokol (1906), Pravila izraelitičke bogoštovne općine (1887), Chevra Kadicha (1907), Pravila zadruge Dobrotvor (1871), Izraelitičko gospojinsko društvo (1907), Cecilijansko društvo župe Sv. Nikole (1909), Danica d.d. tvornica za kemičke proizvode (1909), Hrv. štedionica d.d. u Koprivnici (1898). Izvješće navodi i dionička društva, profitna, koja nisu zadana ovim radom

⁷ Društva kod kojih se trenutačno nije mogla utvrditi godina prestanka rada stavljeni su upitnici, a i same godine osnutka kod nekih su upitne.

⁸ Godina osnutka navodi se s oprezom, premda se ista susreće na više mjesta. Velika je vjerojatnost da je godina osnutka znatno ranija, poglavito Izraelitičkog gospojinskog društva koje se već u nekim dokumentima spominje 1895.

⁹ »Vojno-veteransko društvo u Koprivnici«, *Podravska hrvatska straža* (Koprivnica), god. 4, br. 6, 7. II. 1914. Tekst sadrži obavijest o održavanju plesa koji će se održati u dvorani K' Sokolu, a od čiste dobiti namijenjeno je 10 % za Hrvatsku narodnu stražu.

¹⁰ Udruga za posmrtnu pripomoć »Hrvatska sloga«, *Podravska hrvatska straža* (Koprivnica), god. 1, br. 10, 19. III. 1910. U tekstu je dano obrazloženje o uvjetima i načinu rada društva, kao i osnutak društva čija Pravila su potvrđena po kr. sudbenom stolu u Bjelovaru 13. veljače 1909. pod br. 1169(gr)-1909. Priopćenje je dostavio zastupnik za Koprivnicu i okolice, koprivnički učitelj Dragutin Grübel. U : »Hrvatska sloga«, *Podravska hrvatska straža* (Koprivnica), god. 3, br. 12, 23. III. 1912. uslijedio je poziv članovima da dođu 24. 3 u 15 sati u gostionu D. Ganzera radi dogovora skupštine. U potpisu, Povjerenik.

¹¹ Izvještaj Upravnog odbora Županije bjelovarsko-križevačke za godinu 1910., Bjelovar 1911., 106.

¹² To se prije svega odnosi na Hrvatsko pjevačko društvo »Podravac« i Gospojinsko dobrotvorno društvo, čije godine su preuzete iz izvorne građe i nisu identične onima iz Izvještaja.

Među navedenim društvima koja djeluju u Koprivnici postoji uska suradnja, a često se događa da su pojedini članovi i podupiratelji nekoliko društava. Primjerice koprivnički zastupnik u Saboru (1906-1913) Stjepan Zagorec bio je predsjednikom »Domoljuba« i Cecilijinog društva.

Bogatstvo i raznovrsnost društvenog života obilježje su Koprivnice uoči Prvog svjetskog rata. Živa aktivnost društava očituje se u brojnim koncertima glazbenih društava. Posebnu draž pružaju nedjeljni, promenadni koncerti gradske glazbe, posebice oni koji se održavaju u gradskom parku nakon izgradnje glazbenog paviljona 1904. Građanstvo je rado odlazilo i na koncerte »Podravca« čiji zborovođa je bio vrsni Tomo Šestak, gradski kapelnik i skladatelj, kao i koncerte koje priređuje mlađe glazbeno društvo »Domoljub.« Prvi zborovođa Domoljuba bio je Vladimir Stahuljak, koji je ujedno i zborovođa Cecilijinog društva koje je njegovalo crkvenu glazbu. Osim koncerata koje priređuju glazbena društva, zabave kao dio predratnog života u Koprivnici bile su i omiljene i popularne među građanstvom. Gotovo sva društva njegovala su ovu vrstu zabave, a među njima posebno su se isticale zabave Hrvatskog sokola. Sezona zabava obično bi počinjala katarinskim zabavama, nastavljala niko-linjskim i silvestarskim, a završavala fašenskim, odnosno pokladnim. Mjesta održavanja javnih zabava najčešće su ondašnja koprivnička svratišta i hoteli »Križ«, »Zrinjski«¹³, »K caru austrijansko-me«, te građanske gostionice K' Sokolu Dragutina Ganzera u Frankopanskoj i Jembrekova na Lenišću, ali i ostale gostionice kojih je popriličan broj.

Proljetne zabave ne zaostaju iza ovih prethodnih. Posebno su omiljeni majalesi¹⁴ i pučke zabave koje se održavaju na otvorenom prostoru; šumici pokraj ciglane ili na gradskom šetalištu oko paviljona. Proljeće je vrijeme i velikih crkvenih blagdana uz koje se pak vežu određeni pučki i crkveni običaji među kojima važno mjesto pripada procesijama, posebice onoj tijelovskoj.

Raznovrsnost društvenog sadržaja upotpunjuju i športska društva. Nogomet kao nova vrsta sport-ske zabave postaje omiljen, a utakmice domaćih i gostujućih klubova vrlo posjećene.

Posebno svečarski ton društvenom životu daju obljetnice društava, posvete barjaka, dolazak veli-kodostojnika, razna gostovanja kulturnih društava i sl.

Veliki problem koprivničkih društava je nedostatak prostora. Naime, društva uglavnom nemaju vlastite prostore, već se koriste unajmljenima, za koje plaćaju visoke najamnine. Nakon izgradnje (1906) vatrogasni dom postaje mjesto održavanja sastanaka brojnih koprivničkih društava.

Problem su i dvorane, nedostatne za potrebe društvenih zabava i koncerata. Stoga ideja o gradnji doma za potrebe »Podravca« nije neobična, no ona nije dočekala svoju realizaciju.¹⁵ I ostala društva suočena s istim problemom 1911. godine pokreću pitanje izgradnje doma za potrebe svih društava. Slijedeći trendove vremena i uzore ostalih hrvatskih gradova to je trebao biti Hrvatski dom.¹⁶ Ideja će dovesti do sastanka predstavnika svih društava na kojem je zaključeno da se dostavi predstavka gradskom zastupstvu o gradnji doma kao i usvojen prijedlog o podizanju zajma na 40 godina i o načinu njegovog vraćanja.¹⁷ Kako reakcije na predstavljeni problem društava nije bilo, ponovno je u

¹³ Zgodna je vijest koju donosi *Podravska hrvatska straža*, god. 3, br. 4, 27. I. 1912. o zatvaranju kavane Zrinjski »navodno« po naređenju komesara Hermana jer nije dovoljno grijana. Vlasnik kavane i svratišta je Lujo Toplak.

¹⁴ Majales *lat. (isp. maj)* svečanosti u prirodi (prvotno školska u mjesecu maju), izlet, teferič na otvorenom, isto i majalis i majalos. Baratoljub KLAJČ, Rječnik stranih riječi, Zagreb 1979, 832.

¹⁵ Nedostatak prostora za vježbanje kao i za održavanje javnih nastupa-koncerata, nametnuo je potrebu gradnje društvenog doma koja se pojavila svega tri godine nakon osnutka Podravca. Na potrebu gradnje često se podsjeća i o njoj se raspravlja na odborskim sjednicama, da bi končano 1905. bili izrađeni svi potrebni projekti (projektant Barany) za njegovu gradnju. U godinama koje slijede, problemi s kojima se Društvo susreće izbijaju u prvi plan, a gradnja doma pada u zaborav. Vidi u: Dragutin FELETAR, *Glazbeni život Koprivnice*, Koprivnica 1977, 71-72.

¹⁶ *Podravska hrvatska straža* (Koprivnica), god. 2, br. 14, 8. VIII. 1911.

¹⁷ Prema trenutačnim saznanjima gradsko zastupstvo na sjednicama tijekom 1911. o gradnji doma nije raspravljalo.

Podravskoj hrvatskoj straži osvanuo tekst Hrvatski dom u kojem tekstopisac apelira na predsjedništva društava da se opet *podigne zaspana akcija kao i prošle godine kod gradonačelnika*.¹⁸

Josip Vargović tadašnji gradonačelnik, čija pozicija je tada već znatno uzdrmana, pokušao je još sagraditi Hrvatski dom koji je trebao biti žarište kulturnog i društvenog života grada. Međutim u zastupstvu se pojavila struja koja se protivila ideji gradnje novog doma, već je predlagala da se otkupi Toplakov hotel »Zrinjski« i preuredi za potrebe rada društava. No do realizacije i ove ideje nikada nije došlo jer je mandat zastupstva istekao, pa je i pitanje gradnje odloženo.¹⁹

Rat je prekinuo rješavanje problema koprivničkih društava. Po njegovom završetku prvo društvo koje rješava problem prostora za potrebe rada društva je »Domoljub« i to gradnjom vlastitog doma (1919). Primjer »Domoljuba« slijedit će kasnije katolička društva koja podižu Katolički dom (1923/24), ili Seljačka sloga Dom Seljačke sloge, gradnja kojeg je započeta akcijom prikupljanja sredstava 1938.

RAD KOPRIVNIČKIH DRUŠTAVA U PRVOM SVJETSKOM RATU

O prelasku na ratne uvjete života građanstvo Koprivnice izvjestile su koprivničke novine Podravska hrvatska straža 1. 8. 1914., tri dana nakon naredbe bana²⁰ iz koje prenose kraljev reskript o odgodi sjednica sabora kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije²¹ i čitav niz iznimnih mjera koje će vrijediti za Hrvatsku i Slavoniju. Banska naredba temeljena na čl. 32 Zakona o iznimnim mjerama za slučaj rata iz 1912., obustavlja do daljnjega rad društava kojima su pravila bila odobrena od Zemaljske vlade, zabranjuje sazivanje i održavanje skupština (sjednica odbora ili ravnateljstava i glavne skupštine) kao i prisustvovanje njima. Tko navedeno prekrši može biti kažnjen kaznom zatvora od dva mjeseca i novčanom kaznom od 600 kruna. Moguće iznimke predviđene su čl. 3 po kojima *Ban može nakon saslušanja županijskih oblasti, odnosno poglavarstava gradova Zagreba, Osijeka, Varaždina i Zemuna, sporazumno sa vojno-teritorijalnim zapovjedništvom dozvoliti iznimke u pogledu ustroja i poslovanja pojedinih društava*.

Ubrzo nakon objave sranjske naredbe, već 22. rujna 1914., ban dopušta vladinim povjerenicima samostalno odobranje rada dobrotvornim društvima za podupiranje i prehranu siromašne djece te potpornim društvima za slučaj bolesti i smrti, jer se time nije izlazilo iz okvira prethodne naredbe o zabrani rada društava.²²

Sve spomenute naredbe odrazit će se na društveni život ratne Koprivnice. Koprivnička društva pridržavaju se propisanih naredbi, pa ostaje manji broj onih koja nastavljaju s radom, nego onih čija aktivnost se tijekom ratnih godina gasi.

Hrvatsko pjevačko društvo »Podravac« - početkom rata prestaje djelatnost društva, jedine aktivnosti zabilježene tijekom rata su one koje se odnose na društvenu blagajnu iz koje su obavljene dvije isplate i to u dobrotvorne svrhe.²³

Dobrovoljno vatrogasno društvo uz svoju osnovnu zadaću, a to je *uređena branitba života i imetka stanovnika gradske občine od vatre*, tijekom godina razvilo je zapaženu društvenu i kulturnu djelat-

¹⁸ *Podravska hrvatska straža*, (Koprivnica), god. 3. br. 12, 23. III. 1912.

¹⁹ Zvonimir VARGOVIĆ, »Život i rad Josipa Vargovića«, *Zbornik Muzeja grada Koprivnice*, god. 2, br. 1, Koprivnica 1947, 52-56.

²⁰ Objava je preuzeta iz Narodnih novina, br. 170, 27.7.1914. 3. *Naredba bana ... br.4.232 Pr./1914*

²¹ Odluka je donijeta temeljem § 3. zakonskog članka II iz godine 1870. glede uređenja Sabora kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije.

²² Vijoleta Herman Kaurić, »Koliko je društava djelovalo u Zagrebu za vrijeme Prvog svjetskog rata ?« *Historijski zbornik*, god. 62, br. 2, Zagreb 2009, 427-463

²³ Muzej grada Koprivnice (dalje: MGKC), Arhivska zbirka knjižnice (dalje: AZK), Zapisnici Hrvatskog pjevačkog društva »Podravac«, 1907.-1923., Zapisnik IV redovne odborske sjednice HPD »Podravac« održane 8. srpnja 1914. na kraju kojega stoji opaska, naknadno dodana, *Ovdje prestaje djelovanje »Podravca« radi strašnog 4 godišnjeg rata sve do 23. studenoga 1918. kada se pokrenula akcija glede fuzioniranja s pjevačkim društvom »Domoljub«*.

nost, koja se očitovala u organiziranju javnih vježbi, sjajnih vatrogasnih zabava, učestvovanja u prigodnim svečanostima i narodnim veseljima. Rat je prekinuo ovaj društveni aspekt aktivnosti, dok su primarnu zadaću, preostali članovi koji nisu mobilizirani, revno i nadalje obavljali. Aktivnost je donekle obnovljena 1917., a prva odborska sjednica održana je 8. studenoga.²⁴

Hrvatski sokol - rad Društva tijekom rata je prekinut. U prilog tome govori zamolba (1917) Franje Šemperera, blagajnika društva »Sokol« kojom traži da se društvo *rieši plateža duga od 4 kr. i 60 fil. plinari za potrošeni plin u 1914., jer društvo više ne postoji, a gotovine nije ostalo*. Dug je isplaćen iz gradske blagajne.²⁵

Hrvatsko obrtničko radničko pjevačko društvo »Domoljub« prekida s radom početkom rata i većina članova odlazi na ratišta.²⁶

Športski nogometni klubovi Koprivnica i Slaven početkom rata odigrali su dvije posljednje utakmice (6.srpnja i 25. kolovoza 1914) u korist Crvenog križa. Početci slabije aktivnost zabilježena su već krajem 1917.²⁷

Drugoj skupini pripadaju društva čije aktivnosti su uopće slabo poznate, primjerice Klizalačko društvo, a posebice one ratne. Za pretpostaviti je da najveći dio njih prestaje s radom. Međutim činjenica prijašnje povezanosti društava i članova, upućuje na njihovu moguću povezanost i u ratnim uvjetima, koja se očituje u sudjelovanju članstva, koje nije mobilizirano, u humanitarnim i dobrotvornim akcijama u gradu.

I na kraju ostaju društva, koja dozvolu za rad mogu dobiti i od vladinih povjerenika, a čije članstvo nesebično i požrtvovno sudjeluje u javnom životu ratne Koprivnice zbrinjavajući i pomažući siromašne, ratne udovice i siročad, ranjenike i ratne invalide, te prikupljajući pomoć za vojnike na ratištu. To su prije svega dobrotvorna, pripomoćna i podupiruća društva čiji rad je prisutan i zapažen i prije izbijanja rata, osim podružnice Crvenog križa koja se u Koprivnici osniva 1914.²⁸

Zamjetan rad na polju, prijeratne, karitativne aktivnosti ostvarilo je Dobrotvorno gospojinsko društvo, s kojom nastavlja i tijekom rata. Zatim Izraelitičko gospojinsko društvo koje je zajedno s katoličkim sudjelovalo u nizu dobrotvornih akcija, a u njima sudjeluje i tijekom rata. S obzirom na profil Chevra Kadicha i usku povezanost sa Izraelitičkim gospojinskim društvom, nameće se zaključak o njegovoj uključenosti u dobrotvorne akcije, premda činjenica koja bi to potvrđivala za sada nije pronađena. Nepoznata ostaje i djelatnost katoličkih društva, osim jednog, a to je svakako zanimljivo istaknuti. Radi se o glazbenom društvu koje njeguje crkvenu glazbu i pučko pjevanje. To je Cecilijino društvo župe Sv. Nikole.

Dobrotvorna društva čija djelatnost se nastavlja i tijekom ratnih godina njeguju dobrotvorni rad ispunjavajući tako svrhu svog osnutka. No ratni uvjeti nametnuli su društvima novi oblik dobrotvornog rada, a to je ratna pripomoć za brojne kategorije ratom ugroženog stanovništva. Ratnu skrb provode vlasti na svim razinama, osnivanjem tijela koja dotičnu i provode i to nizom ratnih mjera, propisa, naredbi, dopisa, okružnica i sl. Pri tome se često obraćaju i dobrotvornim društvima, neposredno ili posredstvom nekog tijela lokalne uprave, koja se onda u pravilu odazivaju pozivima.

²⁴ Dragutin FELETAR, Franjo HORVATIĆ, 110 godina koprivničkog vatrogastva, Koprivnica 1984. 15, 23

²⁵ Državni arhiv Varaždin, (dalje: DAV), Arhiv grada Koprivnice, (dalje: AGK), Zapisnici gradskog poglavarstva, Zapisnik XXVII redovne sjednice gradskog zastupstva u Koprivnici od 2. 11. 1917.

²⁶ MGKC, AZK, Prva knjiga zapisnika društva »Domoljub« od 1909. do 1924., Zapisnik treće odborske sjednice društva od 10. lipnja 1914. Zgodna je opaska, također naknadno dopisana, *Od 1914 do 1918 svjetski rat i društvo mržnje, članovi pjevaju po Rusiji kao zarobljenici. Jedino predsjednik, tajnik i blagajnik su kod kuće*. Prva odborska sjednica nakon rata održana je 22. 11. 1918.

²⁷ Branko Pleše, Goran Čičin Mašansker, Nogometni klub Slaven Belupo Koprivnica 1907. – 2007., Koprivnica 2008, 11.

²⁸ Da li je i prije 1914. osnovana neka podružnica Crvenog križa u Koprivnici zasada je teško reći, ali na takvu mogućnost upućuje tekst o Josipu Kiraru, učitelju, istaknutom članu zajednice, koji je obnašao mnoge značajne dužnosti u gradu, a jedna od navedenih je i ona koja ga spominje kao višegodišnjeg tajnika podružnice Crvenog križa u Koprivnici. Vidi: Godišnje izvješće niže opće pučke škole u slobodnom i kraljevskom gradu Koprivnici, za školsku god. 1911.-12., Koprivnica 1912, 3.

Tako je osnovan Ratno-pripomoćni ured, Zemaljski odbor za zaštitu porodica mobilizovanih i u ratu poginulih vojnika, Županijski i Gradski odbor za zaštitu porodica mobilizovanih i u ratu poginulih vojnika.

Središnji zemaljski odbor za zaštitu porodica mobilizovanih i u ratu poginulih vojnika iz kraljevina Hrvatske i Slavonije ustrojen je dozvolom bana Ivana baruna Skerleca 1. rujna 1914. Nadređeni mu je bio Ratno-pripomoćni uredi u Beču i Budimpešti,²⁹ a podređeni županijski i mjesni odbori, te neki pododbori.

Županijski odbor za zaštitu porodica mobilizovanih i u ratu poginulih vojnika osnovan je 1917. Odredbom velikog župana kao predsjednika Županijskog odbora do 23. srpnja 1917. br 7419. imenovani su članovi županijskog odbora, a općinski (gradski), školski odbori su pozvani da se organiziraju kao mjesni odbori za zaštitu porodica mobilizovanih. Ubrzo nakon objave u Bjelovarsko-križevačkoj županiji bez većih poteškoća organizirano je 198 mjesnih odbora. Prvu sjednicu Županijski odbor održao je 17. prosinca 1917. na kojoj se raspravljalo o svrsi i djelovanju organizacije. Jedna od glavnih zadaća Odbora bila je skrb o siromašnoj djeci i o smještaju djece koja dolaze iz raznih jugoslavenskih krajeva. Prema izvješću u Bjelovarsko-križevačkoj županiji bilo je smješteno preko 3000 djece. Prvo su počela pristizati djeca iz Istre, kolovoza 1917, zatim iz Bosne u prosincu 1917., a iz Dalmacije i nešto iz Trsta i okolice u svibnju 1918.

Godine 1918. temeljem banske naredbe od 3. svibnja br.1356 Pr. osniva se Županijski pododbor za zaštitu porodica mobilizovanih i u ratu poginulih vojnika, koji vodi poslove županijskoga odbora oko uzgojnih pripomoći (stipendija). Na sjednicama koje su održane 17. kolovoza i 15. studenoga pododbor je uvažio gotovo sve zamolbe i iz svojih sredstava podijelio više pripomoći ratnoj siročadi i djeci ratnih invalida.³⁰

Gradski odbor za zaštitu porodica mobilizovanih i u ratu poginulih vojnika osnovan je u Koprivnici 2. studenog 1917. temeljem naredbe bana od 18. srpnja 1917. br. 2921 Pr. Dopis je dostavila Kr. županijska oblast, 30. srpnja, a prema § 9. i 10. naredbe, imao se je izabrati odbor na tri godine. O naredbi je raspravljalo gradsko zastupstvo na svojoj sjednici i izabralo Gradski odbor sa načelnikom kao predsjednikom i podnačelnikom kao zamjenikom. Ostali članovi odbora trebali su biti dušobrižnici svih konfesija, ravnatelji pučkih škola i gradski fizik. Odbor je podređen Županijskom odboru. U Odbor su predloženi Fran Kamenar (načelnik), Adolf Scheyer (podnačelnik), dr. Lav Fischer kao tajnik, dr. Edo Dorčić i Ignjat Schwarc, a od gospođa gđe A. Scheyer, Dorčić, Neufeld i Mikšić (predložene gospođe su i članice Gospojinskog društva). Gradsko zastupstvo je prihvatilo prijedlog.³¹

U Koprivnici od 1914. djeluje i Građanski odbor za podupiranje Crvenog križa o čijoj djelatnosti se doznaje iz Podravske hrvatske straže.³² Kakav je točno njegov odnos sa Crvenim križem kao i njegova funkcija, nejasno je zbog oskudnih podataka, osim ovih koji upućuju na njegovo postojanje i uključivanje u veliku sabirnu akciju cigareta.

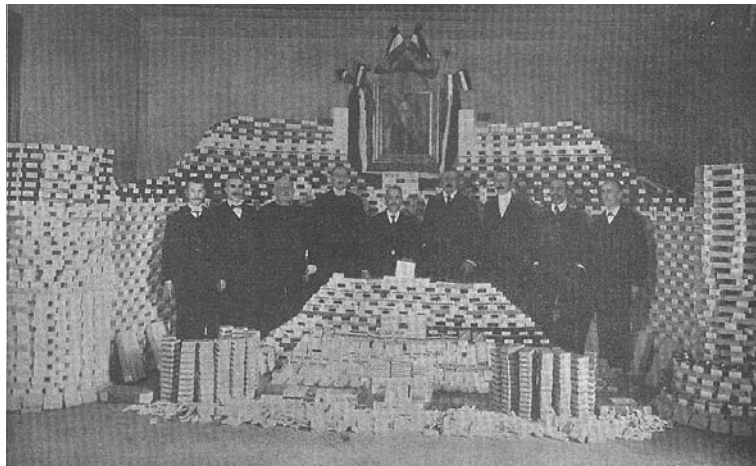
Ovakve velike sabirne akcije širokih razmjera najčešće su poticane od strane Ratno pripomoćnog ureda za zemaljsku obranu. Zamolbama bi se obraćao nižim tijelima, a naredbama i brojnim odaslanim okružnicama ban bi apelirao na pučanstvo i školsku mladež da se odazovu pozivima. Tako su pokrenute brojne akcije sabiranja ratne pripomoći, posebice u prvim ratnim godinama u koje su bile uključena koprivnička dobrotvorna društva. Nemali je broj provedenih akcija i nije svrha sve ih nabrojiti, ali neke od njih valja svako spomenuti. Evo nekoliko primjera. To su akcije prikupljanja

²⁹ V. Herman Kaurić, *Historijski zbornik*, 437.

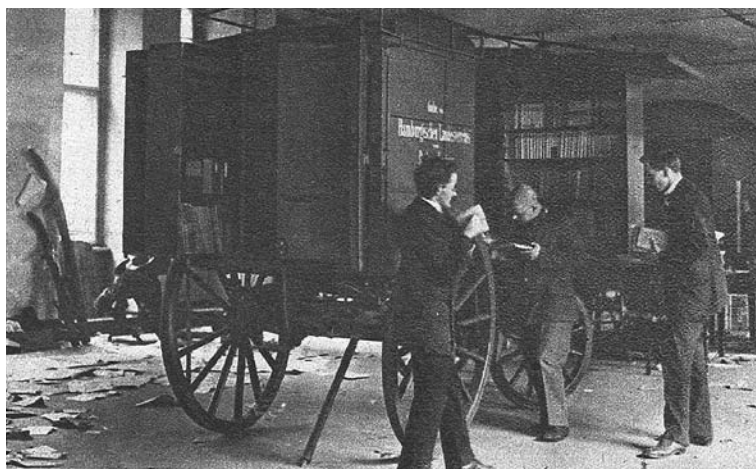
³⁰ Izvještaj o radu županijskoga odbora bjelovarsko-križevačke županije za zaštitu porodica mobilizovanih i u ratu poginulih vojnika u godini 1918., Bjelovar, 2. 1. 1919.

³¹ DAV, AGK, Zapisnici gradskog poglavarstva, Zapisnik XXVII redovne sjednice gradskog zastupstva u Koprivnici, održane 2. 11. 1917.

³² Cigarete i darovi za Božić«, *Podravska hrvatska straža* (Koprivnica), god .4, br. 53, 28. XI. 1914.

Slika 1. Milijun cigareta prikupljenih velikom rodoljubnom akcijom na čelu koje je bio Savez gostioničarsko-krčmarskih zadruga u Zagrebu. (Ilustrovani list (Zagreb), god. 2, br. 14, 3. IV. 1915.)

Slika 2. Prva pokretna ratna knjižnica u Njemačkoj (Das inetrssante Blatt (Beč), god. 35, br. 5, 3. II. 1916.).

božićnih darova,³³ cigareta, kupinova lišća za pripremanje čaja,³⁴ tople odjeće³⁵ i knjiga³⁶ i slično, a sve za potrebe vojnika na ratištima.

Osim za potrebe vojnika prikupljalo se i za potrebe ratovanja. Tako je primjerice temeljem zakona o ratnim davanjima naredbom Kraljevskog ugarskog ministarstva za zemaljsku obranu od 6. veljače 1915. broj 504 provedeno popisivanje i prikupljanje neupotrebljivih, bezvrijednih za vlasnike starih

³³ Prikupljanje darova potaknuto je okružnicom bana 13. studenog 1914., a na zamolbu Ratno pripomoćnog ureda kojom se apelira na pučanstvo, školsku mladež i učitelje da se pozivu odazovu, a svaki onaj koji će sudjelovati u dobrotvornom pokretu Ratno pripomoćni ured dodijelit će diplomu priznanicu kao znak *da je slušajući svoje srce ispunio svoju domoljubnu dužnost*. U: *Službeni glasnik Kr. hrv. slav. dalm. zemaljske vlade, Odjel za bogoštovlje i nastavu*, Zagreb 1914, 382.

Ista akcija provodi se i 1915. Okružnica bana od 11. studenog 1915. br. 10 056 Pr.

³⁴ *Službeni glasnik*, 1914, 309.

³⁵ *Službeni glasnik*, 1914, 303

³⁶ Krajem 1916. pod pokroviteljstvom zagrebačkog nadbiskupa dra. Ante Bauera osnovan je Odbor za vojničke čitaonice Hrvata. Svrha mu je bila *opskrba vojnika knjigom i zdravim štivom, koje bi im u dokolici pružalo duševnu hranu i okrepu*. Knjige su upućivane vojnicima na ratištu, kao i hrvatskim ranjenim vojnicima u bolnicama. Da bi uspjeh sabiranja bio što uspješniji Odbor se je obratio na Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljsku vladu da pozove sve javne oblasti u zemlji glede prikupljanja za vojničke čitaonice Hrvata na ratištu novac, knjige, časopise, dobro usčuvane društvene igre (šah, domino, mlin) pisani materijal i različite ukrasne predmete za čitaonice (slike), pa je tako nastala okružnica bana kraljevina Hrvatske, Slavonije i dalmacije od 2. ožujka 1917. br. 775/Pr. O sabiranju knjiga za vojničke čitaonice Hrvata na ratištu. U: *Službeni glasnik*, 31. III. 1917, 45

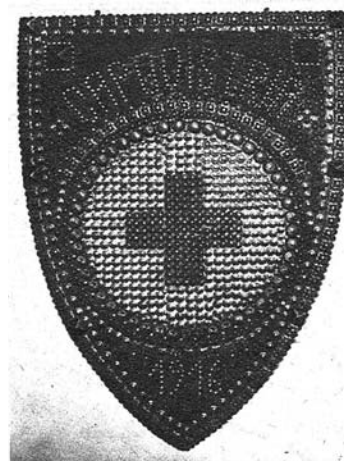
Slika 3. Službeni mužari Službe za ratnu skrb. Tipovi željeznih i kamenih mužara koji su radi dopune nabave materijala za ratovanje izdani kao zamjena za mesingane. Zamjena se obavlja putem organa Službe za ratnu skrb od kuće do kuće ili u prikupljalištima, Beč, Bergase 16. (Das interessante Blatt (Beč), god. 35, br. 11. 16. III. 1916.)

kovnih predmeta koji su upotrebljivi za ratne svrhe. Posebno su bili traženi predmeti od mjedi, kositra i bakra. U akciju prikupljanja bilo je uključeno pučanstvo i školska mladež.³⁷

Koliko je metal bio potreban u ratnim godinama za potrebe ratovanja, govore i drastičniji primjeri prikupljanja koje provodi država, a dobar primjer su rekvizicije crkvenih zvona. Tako su bez zvona ostali mnogi podravski zvonici, među njima i koprivnički.³⁸

Potreba za prikupljanjem ratne pripomoći, posebice u prvim godinama rata, kao izraz domoljubnog zanosa, rodoljublja i moralne obveze spram onih koji su na ratištima, poprma široke razmjere. Dobrotvorni pokreti rasprostranjeni su diljem monarhije, poticani ne samo od vlasti, već i od dobrotvornih i pripomoćnih društava kao i uglednih pojedinaca, a načini na koje se sve provode neslućeni su. Vrlo popularan način prikupljanja novčane pomoći bili su ratni spomen štitovi, koji poprimaju najrazličitije oblike, a i veličine. Obično bi se postavljali na javnim mjestima (gradske vijećnice, parkovi) gdje su dostupni i vidljivi svima. Zabijanjem čavala, koji su imali svoju novčanu vrijednost, u štit, darovateljji su pomagali one kojima je čitava akcija bila namijenjena. Istu funkciju imaju i spomen lipe³⁹ ili spomenici kojima se prikazuju ratni junaci, vitezovi⁴⁰, a podloga za »očavljivanje« može poprimiti najrazličitije oblike koji u pravilu nose nekakvu poruku. Ponekad su rad poznatih kipara, kao što je to bio slučaj u Kostajnici gdje je bio izložen drveni sokol, rad kipara Rudolfa Spieglera iz Zagreba.⁴¹

Uz spomen štitove koji imaju funkciju prikupljanja pripomoći, valja spomenuti još jednu interesantnu pojavu. To su »žive slike.« Često su to alegorijski prikazi, čija uprizorenja se vezuju uz dobro-

Slika 4. Ratni spomen štit u Koprui (Das interessante Blatt (Beč), god. 35, br. 37, 14. IX. 1916.)

³⁷ *Službeni glasnik*, 1915, 70.

³⁸ Koprivnica grad i spomenici, Zagreb 1986, 216, 220.

³⁹ Ilustrovani list (Zagreb), god.2, br.14, 8.V. 1915. Ratna spomen lipa postavljena u gradskom parku u Zagrebu

⁴⁰ »Željezni vitez u Beču«, *Ilustrirani list* (Zagreb), god. 2, br. 13, 27. III. 1915. Spomenik je podignut na spomen ratnog doba i požrtvovnosti pučanstva. Drveni spomenik je nadnaravne veličine i rad je prof. Josipa Müllera. Da se vitez ispuni čavlima (ili odjene u željezo) potrebno ih je najmanje 600. 000 što bi donijelo svotu od najmanje 600. 00 kruna, no pretpostavlja se da će ona biti i veća jer imućniji daju i više od 1krune po čavlu.

⁴¹ *Ilustrovani list* (Zagreb), god. 2, br. 48, 27. XI. 1915.

Slika 5. Prikazuje kako su učenice samostanske škole sv. Augustina u Sarajevu uprizorile živu sliku »Svjetski rat.« Slika pokazuje kako Austrija (1) mačem odbija s prijestolja laž (2), pohlepu (3) i zavist (4). Rat (5) pobijeđen od vjernosti (6) i molitve (7) kleči i polaže oružje. U pozadini se pojavljuje pobjeda (9) i mir. (Das interessante Blatt, (Beč), god. 35, br. 18, 4. V. 1916.)

Slika 6. Duhovito viđenje žena u novo nastalim prilikama, objavljeno u Ilustriranom listu, koji u svakom broju uz niz pisanih vijesti o ratu donosi i onu u karikaturi. (Ilustrovani list (Zagreb), god. 2, br. 6, 6. II. 1915.)

tvorne koncerte ili uz neka druga javna događanja, a njima se veliča domoljublje, junaštvo, pobjeda nad neprijateljem, mir i slično.

Uz rasprostranjenost spomenutih predmeta i uprizorenja koja imaju svoju pripomoćnu funkciju, nije na odmet spomenuti i rasprostranjenost ostalih, koji su u funkciji veličanja vrednota potaknutih ratom,⁴² a jedni i drugi u sebi nose ponešto od umjetničkog, pa se uvjetno može govoriti o svojevrsnoj »ratnoj umjetnosti.«

Koprivnica ne zaostaje za ratnim trendovima u koje se požrtvovno uključuje, a znakovlje i odličja u Koprivnicu donose njeni junaci s ratišta.

Podružnica društva Crvenog križa u Koprivnici

Godinom osnutka koprivničke filijale Hrvatskog Slavenskog patriotskog pomoćnog društva u Zagrebu smatra se 1881. godina⁴³, nakon koje slijede oskudne aktivnosti sve do početka Prvog svjetskog rata.⁴⁴ Slijedeći upute iz centrale Društva Crvenog križa Kraljevine Hrvatske i Slavonije, nekoliko uglednih građana Koprivnice predvođenih doktorom Lavom Fischer sastalo se prvi kolovoza

⁴² Popularno i rasprostranjeno je bilo ratno prstenje s natpisima, Kameradschaft, Kaiserschutzen, Gold für Eisen, ratne čaše s likom cara koje bi se zajedno s nekakvom zahvalom, priznanicom ili diplomom dodjeljivale zaslužnima, tu spadaju i marke koje imaju svoju filatelističku vrijednost, brojne plakete i na kraju ratna odličja. Crveni križ također zaslužnim aktivistima dodjeljuje priznanja, pa je nastao niz odličja raznih redova koja se dodjeljuju ovisno o zaslugi.

⁴³ U knjizi dr. Milivoja Kovačića i suradnika: Stazama dobrote – 120 godina Crvenog križa u Koprivnici (1881-2001.) na stranicama 9. i 10. naveden je podatak o osnutku podružnice pronađen u Izvještaju o razvitku Crvenog križa u Mađarskoj iz 1882. Isto tako objavljen je i preslik priloga objavljenog u Narodnim novinama od 5. listopada 1878. godine u kojem se detaljno izvještava o aktivnostima »Koprivničkoga odbora za okrepu ranjenih i bolesnih vojnika«

⁴⁴ Zanimljiv je dokument upućen gradskom načelniku Josipu Vargoviću kojim se pojašnjavaju zadaće Crvenog križa, osobito vezano uz skrb za ranjene vojnike u slučaju rata! te se moli gradska uprava da u navedenom slučaju preuzme dio troškova oporavka ranjenika. Dopis je upućen od strane Predsjedništva društva crvenog križa u Zagrebu, 3.11. 1911 godine

1914. godine u koprivničkog gradskoj vijećnici.⁴⁵ Na sjednicu su bili pozvani gradski zastupnici, liječnici, predstojnici pojedinih ureda i škola te predstavnici koprivničkih društava i novčanih zavoda. Već na prvom sastanku podružnici je pristupilo preko trideset članova od kojih je većina dala i dobrovoljni prilog od 20 kruna kako bi se odmah moglo pristupiti aktivnostima. Izabran je i širi odbor u koji su, između ostalih, izabrani: Stjepan Zagorac – župnik, Fran Kamenar – gradonačelnik, braća Derenčin – ljekarnici, dr. Mirko Kasumović – gradski fizik., Josip Sulimanović – posjednik i gradski zastupnik, Terezija pl. Mikšić i drugi. Odlučeno je da se uputi zamolba grofici Ljudmili barunici Inkey da preuzme »predsjedničku čast« i vođenje ove podružnice.⁴⁶ Treći kolovoza pristupile su podružnici i članice Gospojinskog društva Koprivnica, a istog je dana održana sjednica na kojoj je izabran uži odbor te predsjednica podružnice barunica Ljudmila Inkey. Novoizabrana predsjednica te barunice Ella i Lilly Inkey priložile su 1000 kruna za rad podružnice, a novčane priloge dali su i Pučka štedionica, Chewra Kadischa Koprivnica, Koprivnička banka, Ludbreška dionička štediona, vlastelinstvo kneza Bathanya te brojni pojedinačni donatori, tako da je do kraja kolovoza bilo prikupljeno sedam tisuća sto i jedna kruna za rad podružnice.⁴⁷ Zanimljiv je podatak o članovima utemeljiteljima koprivničke podružnice koji su pristupili osobitim zalaganjem same predsjednice, a među njima su najistaknutiji : nadvojvotkinja Izabela iz Požuna s prilogom od 300 kruna, kneginja Bathyany iz Kormenda s 500 kruna priloga, grof Stjepan Tisza iz Budimpešte sa suprugom dali su prilog od 500 kruna, a zagrebački nadbiskup Antun Bauer 200 kruna. Osim njih, priloge su dali još i grofica Lujza Inkey iz Budimpešte, grofica Ruett Inkey, Karlsruhe, veliki župan dr. Teodor Bošnjak, grofica Marija Drašković i drugi.⁴⁸ Aktivnosti su nastavljene odmah po konstituiranju što je vidljivo primjerice iz dopisa upućenog gospođi Anki Krkač 25. rujna 1914. u kojem joj se tajnik podružnice po nalogu barunice Inkey obraća s obavijesti o tome kako su neke gospođe dobrovoljno preuzele »pomoćne službe kod opskrbe bolesnih«, a nju moli da se obrati gospođi Mixich koja vrši nadzor kuhinje i podjele hrane.⁴⁹ Dopisom od 21. studena 1914. u ime Podružnice društva »Crveni križ« u Koprivnici tajnik podružnice zahvaljuje Dobrotvornom gospojinskom društvu Koprivnica na daru od 20 kruna.⁵⁰ Podravska hrvatska straža redovito donosi izvješća o dobrovoljnim priložima u Koprivnici, ali i okolnim mjestima koje prikupljaju dobrovoljci i aktivisti, a javljaju se i vijesti o upitima o potrebi smještanja ranjenika u koprivničkoj bolnici. Tijekom rujna 1914. takove potrebe još nije bilo.⁵¹ No situacija se već potkraj listopada mijenja pa tako u Podravskoj hrvatskoj straži nailazimo na vijest o dolasku transporta od 77 ranjenika koji je stigao iz Zagreba⁵² (ranjenici u Kc, novi transport od 37 ranjenika)⁵³. Ranjenici su smješteni u gradsku bolnicu čiji je jedan dio pretvoren u pomoćnu bolnicu Crvenoga križa. U istom broju jedan anonimni čitatelj pokrenuo je i akciju prikupljanja novina i knjiga za ranjenike kako bi imali čime kratiti vrijeme dok se nalaze u bolnici.⁵⁴ Tisak nadalje redovito objavljuje imena darivatelja pripomoći Crvenom križu kao i novosti iz rada društva. Tako je zanimljiv komentar u kojem se pohvaljuje stanovita gospođa Vinka Bilić koja je vrlo požrtvovna u prikupljanju priloga na području Koprivnice, ali i okolnih sela. Isti s druge strane pak ističe kako ima i sramotnih reakcija pojedinaca

⁴⁵ Isto, stranice 12. i 13. naveden je podatak kao i preslika zamolbe o održavanju osnivačke skupštine koprivničke podružnice u prostorima gradske vijećnice, upućene gradskom poglavarstvu 30. 7. 1914. godine

⁴⁶ *Podravska hrvatska straža* (Koprivnica), god. 4, br. 33, 15. VIII. 1914.

⁴⁷ *Podravska hrvatska straža*, (Koprivnica), god. 4, br. 35, 28. VIII. 1914.

⁴⁸ Isto, god. 4, br. 41, 26. IX. 1914., 2.

⁴⁹ MGKC, AZK

⁵⁰ Isto

⁵¹ *Podravska hrvatska straža*, (Koprivnica), god. 4, br. 37, 12. IX. 1914..3

⁵² Isto, br 48

⁵³ Isto, br 51 14.11. 1914.

⁵⁴ isto, br. 48, 24. X. 1914., 2

koji se spomenutoj gospođi rugaju u lice iako bi trebali prednjačiti dobročinstvima.⁵⁵ Podravska hrvatska straža vrlo dosljedno opisuje brojne aktivnosti podružnica predvođena predsjednicom barunicom Inkey kao što su primjerice predblagdansko kićenje božićnog drvca ranjenicima, organiziranje tombola i »bazara« za koje su prikupljeni slatkiši, ručni radovi, cvijeće, a priređene su i brojne šaljive izložbe. Podružnica je u travnju 1915. organizirala koncert članova Kraljevskog zemaljskog kazališta u Zagrebu: Irme Polak, Arnošta Grunda, Zvonimira Strmca te »konzervatorista« Krešimira Baranovića i Milana Grafa. Prihod s navedenog koncerta bio je namijenjen u dobrotorne svrhe.⁵⁶ O aktivnostima što ih je Crveni križ organizirao tijekom narednih godina saznajemo iz korespondencije i druge dokumentacije dobrotvornih društava koja su svoj rad vezala uz potporu Crvenom križu. Pri tome su dakako najbrojnije bile aktivnosti Dobrotvornog gospojinskog društva u Koprivnici. Tako je navedeno društvo 1. kolovoza 1915. organiziralo zabavu u korist Crvenog križa o čemu saznajemo iz obavijesti kojom predstavnik varaždinske 16. regimente obavještuje predsjednicu Dobrotvornog gospojinskog društva, gospođu Anku Krkač da može u svrhu priređivanja zabave u korist Crvenoga križa dobiti vojnu glazbu besplatno.⁵⁷ Koliko je društvo Crvenog križa bilo bitno za funkcioniranje brige o ranjenim vojnicima vidljivo je iz zaključka Gradskog zastupstva kojim se troškovi liječenja što ih je gradska općinska blagajna preuzela djelomično prebacuju na teret društva Crveni križ.⁵⁸ Zanimljiv je i podatak naveden u Zapisniku XVII redovne sjednice Gradskog zastupstva od 18. 5. 1915.⁵⁹ iz kojeg je vidljivo da su ranjeni vojnici bili smješteni i u zgradi ubožnice. U navedenom zapisniku čitamo podatke o tome kako su gradskoj bolnici smanjeni računi za troškove nastali u ubožnici koja je gradska, a ne bolnička zgrada i u njoj mogu biti smješteni ranjenici samo u slučaju slobodnih mjesta. Nadalje, u narednom zapisniku⁶⁰ o ovom se problemu nastavlja polemika između gradske bolnice i zastupstva, kao i o problemima podmirenja računa za lijekove i slične troškove. Zanimljiva je prepiska vođena između društva Crvenog križa, gradske bolnice i gradskog zastupstva oko podmirenja troškova za ogrjev bolnice crvenog križa⁶¹ iz koje je vidljivo kako je gradska ubožnica smatrana bolnicom Crvenog križa te je kao takva i tretirana.⁶²

Rad koprivničke podružnice Crvenog križa u velikoj mjeri podržava rad centrale iz Zagreba. Kao što je vidljivo iz jednog proglašenja u Objavljenog u Novostima potiče se osnivanje podružnica kojih je u drugoj polovici 1915 bilo već 54, otvaranje pričuvnih bolnica Crvenog križa kojih je također preko 38 i raspolažu s 10 000 kreveta. Isto tako, na brojnim željezničkim postajama diljem Hrvatske Društvo Crvenog križa organiziralo je okrijepne postaje za ranjenike i rekonvalescente.⁶³

Društvo CK brinulo se je o duševnoj hrani, uredilo obavijesni ured za ratne zarobljenike, opskrbljivalo vojnike toplom robom, pobrinulo se za hiljade ratnih pripomoći.

Crveni križ u Koprivnici osim što je organizirao pričuvnu bolnicu, uključuje se u niz drugih akcija. Jedna od njih bilo je prikupljanje sredstava za rad Crvenog križa slanjem sabirnih araka, u kojem je

⁵⁵ isto, str. 3

⁵⁶ Novosti (Zagreb), god. 9, br. 95, 6.IV. 1915., 4.

⁵⁷ MGKC AZK dopis: K und k. Ersatzbatallion das Warasdiner Infanterieregiments Nr. 16 Slavnom dobrotvornom gospojinskom društvu, Bjelovar dne 5. srpnja 1915.

⁵⁸ DAV, AGK, Zapisnik Gradskog zastupstva u Koprivnici, 30. 1. 1915.

⁵⁹ DAV, AGK

⁶⁰ DAV, AGK, Zapisnik sa sjednice Gradskog zastupstva od 23. 10. 1915.

⁶¹ U Koprivničkom liječničkom zborniku iz 1973. godine na stranici 23 iznad fotografije koprivničke bolnice stoji bilješka da je pobočna zgrada služila za bolnicu crvenog križa, što se ne slaže s navodima iz zapisnika gradskog zastupstva

⁶² DAV, AGK; dopis broj 206/ur od 2. i 28. lipnja te 23. srpnja 1915. Gradske javne bolnice; dopis broj 143 Podružnice društva Crvenog križa u Koprivnici Gradsko javnoj bolnici, dopis Podružnice Crvenog križa Koprivnica gradskom zastupstvu, rujan 1915,

⁶³ Ilustrovani list, god I, 12.9. 1914, 876

aktivno sudjelovalo koprivničko Gospojinsko društvo,⁶⁴ a prikupljani su i božićni darovi, topli odjeća i slično.

Zanimljive su i druge akcije kao što je primjerice prihvata djece iz onih krajeva Hrvatske koji su bili pogođeni gladi. Tako Mira Kolar Dimitrijević navodi podatak da su Edo Dorčić i Mato Golubović kao ugledni koprivnički građani, 16. listopada 1917. uputili proglas građanima Koprivnice kojim traže da se osnuje odbor i organizira prihvata 50 djece u Koprivnici, a 200 u Kotaru. Akciji se pridružio i načelnik Koprivnice, Fran Kamenar te je u gradu i Kotaru osigurana opskrba za navedenu djecu. Čitavu akciju podržala je i podružnica Crvenog križa u Koprivnici.⁶⁵

Završetkom rata 1918. godine došlo je do raspuštanja i prestanka rada bolnice Crvenog križa u Koprivnici te podjele imovine.

U članku pod nazivom »Dar koprivničkog Crvenog križa« koprivnički Podravac u broju 10 od 29. XII. 1918. godine donosi sljedeću vijest: »Pošto je ovdašnja bolnica Crvenog križa napuštena, to je koprivnička podružnica sve rublje i pokrivače darovala u polovici gradskoj bolnici i srpskom odredu. Vrijednost darovane imovine iznosi, kako saznajemo 60 000 kruna«

Gospojinsko dobrotvorno društvo

Gospojinsko dobrotvorno društvo u Koprivnici osnovano je 15. rujna 1878. Društvo je osnovano dvadesetak godina kasnije od prvo osnovanog Gospojinskog društva u Zagrebu. Svrha osnutka društva zapisana u je Pravilima, a to je : *pružanje pomoći postradalima i inim nevoljnikom i siromakom bez razlike vjeroispovijedanja, koje društveni odbor pronadje takove pripomoći dostojnima, kao što su: nemoćne udovice, sirotice, nemoćni starci, bolesnici, nesretnici i u obće nesrećom postradale obitelji.*⁶⁶

Kako bi moglo ispunjavati svoju karitativnu misiju, neophodnost materijalnih sredstava svakako je preduvjet za to. Način financiranja također predviđaju društvena pravila. Kao glavni, a ujedno i stalni prihod društva je članarina. Osim članarine Društvo se financira čistim prihodima ostvarenim na zabavama, prikupljanjem novčanih darova, sabirnim arcima, darovima novčanih zavoda (štedionica), financijskom pomoći gradskog poglavarstva kao i darovima brojnih pojedinaca.⁶⁷

Društvo djeluje kontinuirano preko 70 godina, sve do 1943., i u čitavom tom periodu ostaje vjerno svrsi osnutka, a to je pružanje financijske i materijalne pomoći svima onima kojima je potrebna. Kad većina društava tijekom Prvog svjetskog rat prestaje s radom, dobrotvornima je on omogućen zahvaljujući odredbi bana, pa tako i ovom, koje s njim nastavlja ispunjavajući i nadalje svrhu svog osnutka, a to je pružanje pomoći.

Dvojako je obilježje društvenih aktivnosti u ratu. Društvo nastavlja s primarnom zadaćom, a to je pružanje pomoći siromašnima kojima je ona u ratu još potrebna jer ratne nedaće čine ih sve siromašnjima, ali i onima koje su ratni uvjeti života osiromašili. Tijekom rata i samo Društvo proživljava financijske krize, jer osim podmirenje potreba siromašnih ono je aktivno u pružanju materijalne pomoći u ratne svrhe što je druga zadaća ujedno i nova, nametnuta ratom. Društvo se istaklo već od samog početka rata u prikupljanju pomoći za potrebe koprivničke podružnice Crvenog križa, u prikupljanju pomoći za potrebe vojnika na ratištima, ratnim invalidima, porodicama poginulih i ranjenih.

⁶⁴ sabirni arak, 15.12 1915.

⁶⁵ Mira Kolar- Dimitrijević, »Briga Podravine za djecu i ugrožene u Prvom svjetskom ratu«, *Podravina*, god. 5, br. 10, Koprivnica 2006, 130- 157.

⁶⁶ Pravila Gospojinskoga dobrotvornoga društva u Koprivnici, Koprivnica, 1889, str 3. Pravila su sastavljena 26. veljače 1886. Potvrđena su od Kr. hrv. slav. dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, u Zagrebu, 16. ožujka 1887. Za osnutak Društva zaslužna je Lavoslava pl. Koss, koja je ujedno bila i prva predsjednica Društva. Prva tajnica bila je Miroslava pl. Prasnički, a blagajnica Milka Vaić. Da bi se osnovalo društvo bilo je potrebno udovoljiti ondašnjoj zakonskoj odredbi prema kojoj je utemeljiteljica glavnica morala iznositi 1000 kruna. Prvu novčanu pomoć društvo dobiva od bana Mažuranića, biskupa Štrossmayera, baruna Inkeya i njegove supruge barunice Ljudmile Inkey koja je ostala trajna dobročiniteljica društva.

⁶⁷ Božica Anić, Vesna Peršić Kovač, »Prilog poznavanju ženskih društava u Koprivnici od 1878. do 1943. godi«, *Podravina*, god. 6, br.12, Koprivnica, 2007, 82-106.

Za potrebe invalida car. kralj. 16. pukovnije u Bjelovaru organiziralo je nekoliko velikih koncerata. Društvo je osnovalo i Narodnu radionicu za krpanje i šivanje vojničke rubenine, kao i radionicu za štrikanje i pletenje odjevnih predmeta za vojnike. Odazivalo se, makar i s minimalnim novčanim iznosima, svima koji su pomoć tražili. Često puta su to bila društva iz Zagreba koja su se primjerice obraćala za pomoć u podizanju Zitin doma u Zagrebu ili je to bila »Prehrana« koja je tražila pomoć siromašnu djecu, kao i Crveni križ koji se je u više navrata obraćao za pomoć. U takvim situacijama Društvo bi pribjeglo sabirnim arcima, a prikupljena svota bila bi dostavljena molitelju.

Ponekad u tome nastupa zajednički sa Izraelitičkim gospojinskim društvom, premda znatan broj članica u »katoličkom« gospojinskom su izraelitičanke.

PREGLED RADA GOSPOJINSKOG DRUŠTVA TIJEKOM RATNIH GODINA

1914.

Društvo je imalo 116 članica sa pravom glasa. Predsjednica Društva koja je uspješno rukovodila njegovim radom tijekom teških ratnih godina i aktivno sudjelovala u svim pokrenutim akcijama bila je Anka Krkač, zamjenica Tereza pl. Mikšić, tajnica Paula Kolarić, blagajnica Josipa Zlatar, te odbornice Karolina Šešerin, Marija Dorčić, Marija Šepić, Marija Odžić i Zora Krčmar.

Tijekom 1914. zakazano je jedanaest Odborskih sjednica, no sve nisu održane jer je ponekad odziv članica bio malobrojan. Sjednice su se najčešće održavale u Vatrogasnom spremištu, a glavna točka dnevnog reda u pravilu je bila podjela financijskih potpora, koje bi se dodjeljivale siromašnima, starima i nemoćnima, u smrtnim slučajevima, bolesnima.⁶⁸ Ponekad bi se pribjegavalo i mjesečnim potporama, ukoliko bi prilike molitelja bile teške, pa je tako primjerice dotičnoj Ani Hrženjak dodijeljena mjesečna potpora od 5 kruna. Visina jednokratnih potpora iznosila je od 2-10 kruna ovisno o težini slučaja, a jedna osoba mogla je potporu dobiti više puta tijekom godine. Najviše potpora podijelilo bi se uoči uskršnjih i božićnih blagdana. Tada bi njima bila obuhvaćena i siromašna školska djeca za koju bi se u školi upriličilo i božićno drvce. Godišnje bi se podijelilo preko stotinjak potpora. G. 1914 podijeljeno ih je oko 170.

Značajan društveni događaj kojemu prisustvuju zajedno Dobrotvorno gospojinsko i Izraelitičko društvo je proslava 40 obljetnice HPD »Podravac«. Za tu prigodu Društva su »Podravcu« poklonila srebrni lorov vijenac. Sredstva su morala prikupiti jer im Pravila nisu dozvoljavala koristiti društveni novac u takve svrhe. Iste godine Gospojinsko društvo postaje član utemeljitelj Društva za potporu siromašnih učenika sa svotom od 40 kruna.

Rat prekida aktivnosti Društva sve do početka listopada, točnije 4. 10 kada je održana odborska sjednica dozvolom redarstvenog povjerenika gosp. Margetića. Od tada započinje rad društva obilježen prikupljanjem i pružanjem pomoći u ratne svrhe.

Među prvim akcijama koje Društvo provodi je sabiranje prihoda za vojničke supruge i djecu poginulih, a za koje im se obratilo Gospojinsko društvo iz Zagreba. Prikupljeno je oko 15 kruna koje su i poslane. Do kraja godine uglavnom društvo prikuplja pomoć za potrebe ovdašnjeg Crvenog križa. U tu svrhu održana je i igra luka sreće (tombola) Dio prihoda namijenjen je Crvenom križu, a dio za nabavu tople odjeće za vojnike na ratištu.⁶⁹

1915.

Tijekom 1915. održano je 11 odborskih sjednica na kojima se i nadalje raspravlja o potporama koje se dodjeljuju siromašnima, bolesnima, nemoćnima, pa ih je tako tijekom 1915. podijeljeno oko 100tinjak. No sve više prostora i vremena odlazi na planove i dogovore oko organiziranja koncerata,

fali fusnota

⁶⁸

⁶⁹ MGKC, AZK, Zapisnici odborskih sjednica Gospojinskog dobrotvornog društva za 1914. god., knj. 2, (1905-1031)

Slika 7. Živa slika »Proletni raj« uprizorena na koncertu i zabavi Dobrotvornog gospojinskog društva 24. 3. 1915. (Ilustrovani list(Zagreb),

sabirnih akcija i drugih vidova pripomoći u korist invalida, vojnika na ratištu, Crvenog križa, ratnih stradalnika i sl.

Društvo je tijekom 1915. održalo dva velika i vrlo uspješna koncerta. Prvi je održan 24. 3. 1915. u korist invalida c. k. 16. pješačke pukovnije, na zamolbu velikog župana Treščeca. Dopis je uputila Kraljevska. županijska oblast iz Bjelovara. Društvo se odazvalo pozivu i organiziralo sadržajno raznoliku i bogatu večer. Održan je koncert sa zabavom u svratištu Križ. Za tu prigodu dogovoren je nastup članova zagrebačke Opere gospođice Trautner i Andre Mitrovića. Spriječenu bolešću, gospođicu Trautner u nastupu zamijenila je Ženka Pinterović također članica Opere. Njihov doprinos u korist invalida 16. pukovnije bio je besplatno održani koncert, dok je Društvo snosilo troškove puta. Aranžirana je i živa slika za što je bila zadužena učiteljica pučke škole gospođa Ježek.⁷⁰ Vojna glazba iz Bjelovara također je nastupila besplatno, uz odobrenje pukovnika Marića, a na zamolbu predsjednice Društva. Koncert je bio vrlo uspješan i čisti prihod od 600 kruna dostavljen je 19. travnja Gradskom poglavarstvu u Koprivnici. O uspješnosti koncerta pisale su i zagrebačke Novosti 15. 4. 1915.

19. 5. 1915 održan je i drugi veliki koncert. Ovaj puta u kino dvorani. Koncert je održan u korist vojnika oslijepjelih na ratištu. Kazališnu predstavu, operetu Lijepa Galeta održali su članovi Kraljevskog zemaljskog kazališta iz Zagreba Irma Polak, Micika Žličar, Arnošt Grund, Andro Mitrović i Zvonimir Strmac, te veliki orkestar 16. pješačke pukovnije iz Bjelovara. Čisti prihod koncerta od 400 kruna dostavljen je Kraljevskoj županijskoj oblasti.

Osim koncerata društvo je sudjelovalo i u brojnim dobrotvornim akcijama potaknutima od strane vlasti. Za ratni spomen štit u Bjelovaru Društvo je izdvojilo 200 kr. Osnovao je Narodnu radionicu zajednički sa Izraelitičkim gospojinskim društvom i stručnom školom. Njeno osnivanje potaknuto je od strane vojnog zapovjedništva u Koprivnici, koje se obratilo gradskom zastupstvu i zamolilo da se u Koprivnici kao i u drugim gradovima ustroji društvo za krpanje i šivanje vojničke rubenine.⁷¹ Prijedlog je na sjednici zastupstva prihvaćen, podnačelnik Adolf Scheyer na tri mjeseca besplatno je ustupio Gospojinskom društvu sobu u svojoj kući, Društvo se pobrinulo i okupilo članice dobrotvor-

⁷⁰ Gosp. učiteljica Ježek bila je zamoljena da sabere mlade koprivničke gospođice i s njima uprizori živu sliku »Proletni raj«. Gospođice Koloman, Krčmar, Bjelić, Fišel, Neufeld, Derenčin, Malančec, Reš, Zlatar, Lončarić i druge sudjelovale su u vrlo uspješnom uprizorenju žive slike. Objavljena je u zagrebačkim Novostima 15. 4. 1915.

Za tu prigodu gospodin Turković naslikao je sliku koji ju je poklonio Društvu da ju ono upotrijebi na najbolji način. Slika je predstavljala junaka kojemu ranjenu ruku previja mlada bolničarka u bolnici Crvenog križa u Koprivnici. Društvo je sliku poklonilo pukovniku Mariću u Bjelovar.

⁷¹ DAV, AGK. Zapisnici gradskog poglavarstva za 1915. Zapisnik XVII redovne sjednice gradskog zastupstva održane 23. listopada 1915.

nih društava, kao i nečlanice koje do sad nisu bile uključene u humanitarnih rad. Društvo se također odazvalo dopisu Zemaljske vlade u kojem se mole društva da organiziraju radionice za štrikanje toplih odjevnih predmeta za potrebe vojnika na ratištu. Također su bile zamoljene od zagrebačkog Crvenog križa za pomoć. Sabirnim arcima prikupile su 320 kruna i koje su mu poštom bile i dostavljene.

Zbog mnogih materijalnih potreba i financijski izdataka tijekom 1915. na kraju je izostalo tradicionalno božićno drvce i darivanje siromašne školske djece.⁷²

1916.

Broj održanih odborskih sjednica je znatno manji, sve je manje potpora za gradsku sirotinju i siromašnu školsku djecu, izostaju božićna i uskršnja darivanja, a Društvo se sve više bavi pripomoći u ratne svrhe.

Tijekom godine održan je jedan koncert sa zabavom organiziran od članica Društva i gradske gospode. Prihod od 400 kruna poslan je Kraljevskoj županijskoj oblasti, pa je novčana pripomoć koju je Društvo od početka rata svojim trudom i zalaganjem izdvojilo u ratne svrhe iznosila 1860 kruna.

Društvo odgovara na brojne zahtjeve koje dobiva, pa se tako članice Društva upisuju u Društvo patronaže za uzgoj djece palih junaka. Sudjeluje s novčanom potporom od 200 kruna darovanih ratnom spomen štitu postavljenom na trgu u Koprivnici.⁷³ Izdvaja 14 kruna za siromašnu djecu »Prehrane« iz Zagreba. Na dopis gradskog poglavara koje moli da se organizira kakav koncert u korist Zitinog doma u Zagrebu, odgovara novčanom potporom od 60 kruna. Naredbom bana o sabiranju dobrovoljnih prinosa u korist porodica mobiliziranih i u ratu poginulih vojnika prikupljeno je 200 kruna, a okružnicom bana Društvo je zamoljeno za sabiranje božićnih darova za potrebe vojnika na ratištu. U tu svrhu prikupljeno je 296 kruna koje su 13. 12. dostavljene gradskom poglavarstvu.⁷⁴

1917.

Dugotrajan, težak i iscrpljujući rat odražava se i na rad Društva. Odborske sjednice održavaju se sve rjeđe. Tijekom godine održano ih je svega 8. Na njima se uglavnom raspravlja o financijskim potporama koje se dodjeljuju siromašnima, a koje su zbog skromnosti društvene blagajne sve manje. Zbog toga je na jednoj od odborskih sjednica potaknuto pitanje organiziranja zabave. Međutim jednoglasno je zaključeno da se zbog ratne nesigurnosti od nje odustaje, pa je i ukupni dohodak u toj godini znatno skromniji. Iznosio je 946 kruna.

Jedan nemili događaj obilježio je 1917. Zbog teške bolesti Društvo je ostalo bez dugogodišnje predsjednice Anke Krkač. Umrula je 13. 9.1917. Zamijenila ju je dotadašnja potpredsjednica Društva Terezija Mikšić.

Za razliku od prijašnjih ratnih godina tijekom 1917. nije zabilježeno sudjelovanje Društva u prikupljanju pomoći u ratne svrhe.⁷⁵

1918.

10. ožujka održana je izborna skupština Društva na kojoj je potvrđen izbor Terezije Mikšić kao predsjednice. Za potpredsjednicu je izabrana Jelena Fuksa, jednoglasno su izabrane i tajnica Paula Kolarić, blagajnica Josipa Zlatac te odbornice: Karolina Šešerin, Mici Dorčić, Mici Štenberger, Terezija Sulimanović, Slavka Fischer, Zorka Krčmar, Gabriela Marinić, Anka Vargović.

⁷² MGKC, AZK, Zapisnici odborskih sjednica Gospojinskog dobrotvornog društva za god. 1915. god., knj. 2 (1905. – 1931.)

⁷³ Ratni spomen štiti, prema zapisniku Gospojinskog društva postavljen je najvjerojatnije inicijativom barunice Inkey, a prikupljena sredstva namijenjena su Zitin domu u Zagrebu, no prilog u ilustriranom to ne potvrđuje.

⁷⁴ MGKC, AZK, Zapisnici odborskih sjednica Gospojinskog dobrotvornog društva za 1916. god., knj. 2, (1905.-1931.)

⁷⁵ MGKC, AZK, Zapisnici odborskih sjednica Dobrotvornog gospojinskog društva za 1917., knj. 2 (1905.-1931.)

Odborske sjednice održavaju se nešto rjeđe, a uvriježena točka dnevnog reda svake od njih je podjela potpora. Održana je velika pučka svečanost 8. rujna 1918. u korist podružnice Crvenog križa i za potrebe Društva, koja je zahvaljujući dobroj organizaciji, doprinosu članica i gradske gospode polučila veliki uspjeh i čisti prihod od 7767 kruna. Crvenom križu darovano je 7000 kruna, a ostatak je Društvo zadržalo za potrebe potpora siromašnima.⁷⁶

Izraelitičko gospojinsko društvo

Na postojanje društva već krajem 19. stoljeća ukazuju neke činjenice, premda izvješće županijskog Upravnog odbora navodi 1907. kao godinu osnutka, kao i godinu osnutka Chevra Kadischa. Svrha društava je prije svega karitativna, pa kao takva s radom nastavljaju i tijekom rata. To potvrđuju i akcije koje Izraelitičko društvo provodi zajedno s Gospojinskim, što je već i navedeno, no koliko su društva samostalno provodila akcije, slabo je poznato.

Međutim angažman članova židovske zajednice u ratnom životu Koprivnice, značajan je. Očituje se u njihovom radu u gradskom zastupstvu, u radu dobrotvornih društava (Crveni križ, Dobrotvorno gospojinsko, Društvo za potporu siromašnih učenika). Mnogi od njih zauzimaju značajne pozicije u javnom i političkom životu, a dio članova nalazi se i na europskim ratištima.

Društvo za potporu siromašnih, a vrijednih učenika i učenica Kr. male realne gimnazije u Koprivnici

Društvo je osnovano 1909. sa svrhom pružanja materijalne potpore siromašnim učenicima. Novčana sredstva potrebna za pružanje potpora prikuplja iz različitih izvora. Uglavnom su to prinosi članova Društva u vidu članarina i pojedinačni darovi pravnih i fizičkih osoba. Prema pravilima Društva postoji nekoliko članskih kategorija koje imaju i različite obveze, poglavito one novčane.

Prvu kategoriju sačinjavaju članovi osnivači koji sudjeluju s prinosom od 100 kruna. Među prvim osnivačima koju sudjeluju s dotičnim iznosom je Tvornica »Danica« u Koprivnici. Grof Rudolf Norman Ehrenfelski sudjeluje sa svotom od 80 kruna, dok članovi osnivači koji sudjeluju s iznosom od 40 kruna dotični daju odjednom ili raspoređen u 4 obroka. Uglavnom su to poznati koprivnički odvjetnici, javni bilježnici, ljekarnici i liječnici, učitelji, ravnatelji pojedinih zavoda i bogati trgovci. Dobrotvorno gospojinsko društvo je također u ovoj kategoriji kao i većina novčanih zavoda odnosno štedionica; Koprivnička, Hrvatska, Pučka, Gradska.

Godišnji prinosi, odnosno članarina redovitih članova iznosi 4 kruna i na kraju su članovi potpomažaci sa 2 kruna godišnje. Godišnji broj članova varira i kreće se oko 150 godišnje. Članarine nisu i jedini prihodi Društva. Lijepi novčani iznosi pristižu u društvenu blagajnu u vidu jednokratnih pripomoći, pa je tako tijekom 1915. Gradsko poglavarstvo Koprivnice darovalo svotu od 100 kruna, Pučka štedionica 40 kruna., Koprivnička banka 25 kruna. Ukupno darovima prikupljeno je 305 kruna i 40 forinti. Prihodi Društva tijekom 1915. iznosili su 811 kruna, rashodi 288 kruna. Osim godišnjih prihoda Društvo raspolaže s uložnim knjižicama pa je ukupna imovina Društva na kraju 1915. iznosila 2689 kruna.⁷⁷

Početak 1916. na I. odborskoj sjednici podijeljeno je 12 novčanih potpora učenicima Janković Dorici (I.r.) 20 kruna, ; Godec Štefeci (II. r.) 30 kruna ; Kovač Bolti (III.r) 30 kruna.; Živković Martinu (III. r.) ... ili ukupan iznos od 285 kruna. Molbe dvojice učenika su odbijene. Kako izgledaju ostali izdatci pokazuju sljedeći primjeri; upravni troškovi, naknade čizmarima za dječje cipele, naknade Vinku Vošickom za knjige, pisači i crtači pribor i slične.

Društvo je aktivno tijekom čitavog rata. Održavaju se redovne skupštine Društva na kojim se bira Upravni odbor. Sačinjavaju ga predsjednik, potpredsjednik, tajnik, blagajnik, članovi...

Za predsjednika Društva 1916. izabran je Stemberger Ivan, Kovačević Stjepan za potpredsjednika, tajnik je bio Rudolf Turković, Golub Luka blagajnik, članovi Benak Dragutin, Dorčić Edo, Fuksa

⁷⁶ MGKC, AZK, Zapisnici odborskih sjednica Dobrotvornog gospojinskog društva za 1918., knj. 2 (1905.-1931.)

⁷⁷ Izvještaj Kr. male realne gimnazije u Koprivnici za školsku godinu 1914. / 1915., Zagreb 1915., 44-50.

Vaclav, Haberstock Stjepan, Kalinić Branko, Kamenar Fran, Kolloman David, Murat Dragutin i Scheyer Adolf.

Zamjenici Marochino Marko, Mihalinec Miroslav, Šemper Franjo, Šešerin Bogoslav. Revizorom je imenovan Reich Šandor, a u Obranbeni sud izabrani su Fischer Lav, Malančec Mato, Pulgram Arnold, Scheyer Julije, Schubert Eduard i Zagorec Stjepan.⁷⁸

Cecilijino društvo župe Sv. Nikole

Društvo je osnovano inicijativom Vladimira Stahuljak i veleč. Zlatka Kolandera, koji su se kao odbornici centrale Cecilijanskog društva u Zagrebu, zalagali da se i u Koprivnici osnuje stalni crkveni pjevački zbor i u cecilijanskom duhu podigne crkvena glazba. Snažnu potporu pružali su im Stjepan Zagorec, župnik i narodni zastupnik, kao i gradonačelnik Josip Vargović, zalaganjem kojeg je čak i gradsko poglavarstvo zbor pomoglo sa mjesečnom naknadom od 40 kruna što je bilo dostatno za četiri koralista. Zahvaljujući ovoj podršci počinju se u župnoj crkvi svake nedjelje i blagdana u 10 sati pjevati svete mise koralno.

Uspjesi zbora nisu prošli nezapaženo među građanstvom pa su svi ljubitelji crkvene glazbe pozvani 25. travnja 1909. u župnu crkvu radi osnutka Cecilijinog društva. Na održanom sastanku prihvaćena su pravila, izabran privremeni odbori i utvrđen broj članova utemeljitelja. Novoosnovano društvo započinje svoj rad pod imenom Cecilijino društvo župe Sv. Nikole u Koprivnici i podružnica je Cecilijinog društva osnovanog 21. 11. 1907 u Zagrebu. Svrha društva je promicanje katoličke crkvene glazbe u svim hrvatskim biskupijama i ne samo njegovanje koralnog pjevanja i orguljanja, već i promicanje pučke pjesme na hrvatskom i staroslavenskom jeziku.⁷⁹

Da je Društvo djelovalo i tijekom rata, doznaje se iz vijesti povremeno objavljivanih u Sv. Ceciliji, a da li se Društvo, osim pjevanjem, bavilo i nekim drugim oblicima rada tijekom rata, primjerice dobrotvornim, trenutačno je nepoznato, kao što je nepoznata i djelatnost ostalih katoličkih društava.

Hrvatska narodna straža u Koprivnici

Podružnica Hrvatske narodne straže u Koprivnici osnovana je 8. lipnja 1913. godine na skupštini što ju je temeljem dopisa Odbora Hrvatske narodne straže sazvaio ugledni koprivnički liječnik dr. Milivoj Javand. Tijekom navedene sjednice konstituiran je odbor u sljedećem sastavu: Stjepan Zagorac (predsjednik), Gjuro Slavečki (podpredsjednik), Stjepan Gjegerec (tajnik), Josip Novačić (blagajnik) te još trideset i šest članova među kojima su najistaknutiji osnivač Milivoj Javand, zatim Fran Šemper, dr. Edo Dorčić, Viktor Reš, Krešimir Derenčin i drugi.⁸⁰ U istu svrhu osnivač podružnice sudjelovao je u organiziranju zabava u korist hrvatskih škola, a u režiji Narodne straže.⁸¹ Podružnica je surađivala i s drugim društvima, a napose Gospojniskim dobrotvornim društvom Koprivnica čije su članice sudjelovale u prikupljanju priloga za hrvatske škole, ali i pri organizaciji proslave »narodnog blagdana« 5. srpnja 1913. na dan Sv. Ćirila i Metoda.⁸² Svakako najzanimljiviji je podatak pronađen u dostupnoj dokumentaciji iz kojeg saznajemo kako je podružnica prosljedila novčani prilog od 3 000 kruna Družbi sv. Ćirila i Metoda za Istru u svrhu podupiranja rada hrvatskih škola.⁸³

⁷⁸ Izvještaj Kr. male realne gimnazije u Koprivnici za školsku godinu 1915. / 1916., Zagreb 1916., 46-52.

⁷⁹ *Sv. Cecilija: list za crkvenu glazbu*, (Zagreb), god. 3, br. 5/6, svibanj /lipanj, 1909., 50.

⁸⁰ MGKC, AZK, Dopis podružnice Hrvatske narodne straže u Koprivnici odboru Hrvatske narodne straže u Zagrebu, 9. lipnja 1913.

⁸¹ O ovom podatku čitamo posredstvom sjećanja dr. Vargovića na Milivoja Javanda u rubrici Galerije koprivničkih likova, Podravske novine br. 31., 3. lipnja 1939. str. 2

⁸² Ovdje možemo pretpostaviti da se radi o zabavi koju spominje dr. Vargović, podatak se nalazi u dopisu poslanom odboru Dobrotvornog gospojnskog društva u Koprivnici, 19. lipnja 1913, MGKC, AZK

⁸³ Dopis Ravnateljstva Družbe Sv. Ćirila i Metoda za Istru upućenog Podružnici Hrvatske narodne straže u Koprivnici, dana 22. siječnja 1914. ili 1915. Na navedenom dopisu u datumu je godina 1914. prepravljena u 1915. Ukoliko je ispravljena godina vjerodostojna, to bi značilo da je društvo Hrvatska narodna straža bilo aktivno i početkom Prvog svjetskog rata!

ŽIVOT U KOPRIVNICI NAKON PRVOG SVJETSKOG RATA

Prestankom rata preživjeli članovi brojnih koprivničkih društava vraćaju se s ratišta. Entuzijazam koji donosi mir nakon dugog, teškog i iscrpljujućeg rata, motivira članstvo na vrlo živu aktivnost, posebice Domoljuba i Podravca, koja se očituje u sastancima na kojima se dogovara i planira budući društveni rad, koncertima, sjajnim zabavama, novim inicijativama, a najznačajnija je svakako ona pokrenuta s ciljem izgradnje doma koji će Domoljub dobiti već krajem 1919. Osnivaju se i nova društva. Među prvima već krajem 1918. osniva se narodna čitaonica, koja na žalost nije bila dugog vijeka, već se tijekom 1919. spojila s Domoljubovom u zajedničku čitaonicu. Gospojinsko društvo priredilo je nekoliko zabava i društveni život pomalo se vraća u poslijeratnu Koprivnicu.

Pomalo nestaju i tragovi koji podsjećaju na rat; pričuvna bolnica Crvenog križa ili vojne barake koje potječu još iz austrijske vojne oblasti, a u koje su za vrijeme rata bili smješteni internirci i evakuirani, te konačno i vojna bolnica za malariju.⁸⁴

No sveopća nestašice i gospodarska osiromašenost, kao posljedica rata ostat će prisutna i nadalje, teško pogađa određene skupine. Zbog toga se aktivno nastavlja i nadalje s humanitarnim radom, osniva se Odbor Društva za zaštitu siročadi,⁸⁵ za koje se organiziraju akcije prikupljanja pomoći kao što su primjerice članice Marijinih kongregacija prikazale vrlo uspješnu dramu Sv. Teklu u korist fonda za ratnu siročad⁸⁶ ili koncert Tamburaškog zbora gimnazije održan na Dan ratne siročadi (4. svibanj) prihod kojega je siročadi i namijenjen.⁸⁷

ZAKLJUČAK

Bogatstvo i raznolikost društvenog života obilježja su Koprivnice uoči Prvog svjetskog rata. Sve veći broj društava i njihovih aktivnosti uzrokom je i pojave problema nedostatka prostora za udruge te njihovih aktivnosti, poput koncerata i kazališnih priredbi. Zbog toga se uoči Prvog svjetskog rata pokreće, na žalost neuspješna inicijativa za izgradnjom doma namijenjenog društvima. Početak rata dovodi do prekida svih aktivnosti budući da je krajem srpnja 1914. Banskom naredbom obustavljen rad svih društava, da bi već 22. rujna bio dopušten samo onima koji se bave dobrotvornim i potpornim radom. Ove mjere izravno utječu i na društveni život Koprivnice pa manji ili veći broj aktivnosti provode samo Dobrovoljno vatrogasno društvo Koprivnica, Dobrotvorno gospojinsko društvo, Izraelitičko gospojinsko društvo te Podružnica Crvenog križa koja je osnovana 1914. Njihov rad, osim Dobrovoljnog vatrogasnog društva koje nastavlja sa svojom osnovnom djelatnošću, usmjeren je na prikupljanje ratne pripomoći, brigu za bolesne i siromašne, njegu i skrb ranjenika i ratnih zarobljenika, prihvat djece iz krajeva pogođenih glađu, brigu za obitelji poginulih i slično. Po završetku rata, zajedno s preživjelim članovima prijeratnih društava u Koprivnicu se vraća i entuzijazam te želja za društvenim aktivnostima. Iako se zbog sveopće oskudice i gladi nastavlja humanitarni rad, sve više su prisutne i druge aktivnosti zabavnog karaktera.

⁸⁴ »Vojničke barake«, *Demokrat* (Koprivnica), god. 1, br. 8, 6. IV. 1919. Više u: Mira Kolar-Dimitrijević, »Logor za internirce u Žlebiću i glavno središnje taborište za internirane i evakuirane u Koprivnici 1915.-1917. god«, *Podravski zbornik*, Koprivnica 2004, 153-176.

⁸⁵ »Za zaštitu siročadi«, *Demokrat*, (Koprivnica), god. 1, br. 7, 30. III. 1919. U Koprivnici je održan sastanak kojemu je predsjedavao dr. Basariček uz prisutnost g. Vereša i Hercega. Na sastanku je osnovan prvi odbor po principu da iz svakog društva i koprivničke organizacije dudu zastupljena po dva člana

⁸⁶ »Marijine kongregacije za gospojice u Koprivnici«, *Demokrat* (Koprivnica), god. 1, br. 12, 4. V. 1919.

⁸⁷ »Dan ratne siročadi«, *Demokrat* (Koprivnica), god. 1, br. 13, 11. V. 1919.

SUMMARY

After the blossoming of social life had resulted in rich activities of the early 20th century local society, the era of the World War One brought restrictions and bans to all societies and associations, except for the charities and humanitarian organizations.

During the First World War, there were several humanitarian societies in Koprivnica and its vicinity, devoted to helping victims of war, the wounded and their families, widows and the families who lost their sons in battle, and all others, afflicted by the war. Particularly active societies were the Red Cross and Gentlemen's Charity. Other societies were either active on the eve of the WWI or in collaboration with the former two organizations.